

Latvijas Universitāte

Lauris Leja

**Līzinga līgumu kvalifikācija un saturs Latvijas
privāttiesībās**

Promocijas darba kopsavilkums juridisko zinātņu doktora (*Dr.iur.*)
zinātniskā grāda iegūšanai

Specialitāte – juridiskās zinātnes civiltiesību apakšnozare

Rīga, 2006

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedrā no 2003.gada līdz 2006.gadam

Darba raksturs: juridiskās zinātnes nozare – civiltiesiskās zinātnes

Darba vadītājs: prof. Dr.habil.iur. K.Torgāns, Latvijas Universitāte

Darba konsultants: prof. Dr.iur. Nis Jul Clausen,
Dienviddānijas Universitāte, Dānija (Syddansk Universitet,
Denmark)

Darba recenzenti: 1) asoc.prof. Nina Legind, Dienvidu Dānijas Universitāte,
Dānija

2) prof. Osvalds Joksts, Latvijas Policijas Akadēmija, Latvija

3) prof. I.Čepāne, Latvijas Universitāte, Latvija

Darba aizstāvēšana: 2007.gada 22.martā, plkst. 18:00

Latvijas Universitātes Juridiskās zinātnes Civiltiesību, Tiesību
teorijas un vēstures apakšnozares promocijas
Padomes atklātajā sēdē, Rīgā, Raiņa bulv.19, 8.telpā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Latvijas Universitātes
bibliotēkā, Rīgā, Kalpaka bulv. 4.

Promocijas padomes priekšsēdētājs: prof. Dr.iur. J.Rozenfelds

Promocijas padomes sekretārs: prof. Dr.iur. I.Čepāne

VISPĀRĪGS PROMOCIJAS DARBA APRAKSTS

Promocijas darba raksturs

Promocijas darbs ir zinātnisks pētījums „Līzinga līgumu kvalifikācija un saturs Latvijas privāttiesībās”, kurā iespējami pilnīgi un vispusīgi analizēti līzinga līgumu kvalifikācijas un to saturs jautājumi.

Pētījuma teorētiskais pamats ir vispāratzītu saistību tiesību speciālistu zinātniskie darbi, kuru atziņas promocijas darbā izmantotas gan problēmu analīzei, gan teorētisko atziņu sintezēšanai ar praksi. Metodoloģiskais pamats izveidots pēc rūpīgas un visaptverošas zinātnisko avotu analīzes. Pazīstamākie ārvalstu autori promocijas darba nozarē, kuru darbi izmantoti, veicot pētījumu: *Dr.Dr.h.c.mult. C.W.Canaris, Dr.iur. V.Emmerich, Dr.iur. M.Lieb, Dr.iur. Dr.rer.publ. Dr.iur.h.c. M.Martinek, Dr.iur. P.Plathe, Dr.iur. D.Reinicke, Dr.iur. K.Tiedtke, Dr.iur. F.Graf von Westphalen.*

Pētāmās problēmas izziņāšanai un pamatošanai izmantoti Latvijas un citu valstu normatīvie akti, tiesu prakse, tiesību doktrīnas. Izmantoti arī vispāratzīti uzticami avoti internetā un dažādi prakses materiāli.

Promocijas darba inovatīvo daļu veido autora veiktie pētījumi, kas atspoguļoti zinātniskajās publikācijās un par kuriem ziņots zinātniskajās konferencēs.

Promocijas darba izstrādē izmantotas vispārpieņemtās epistemoloģiskās izziņas metodes - formālās un konstruktīvās, induktīvās un deduktīvās loģikas metodes, vēsturiskās attīstības pētījumi, starptautiskie salīdzinājumi, ekspertu metodes, tiesu prakses analīzes metode, kā arī personīgās pieredzes izmantošanas metodes. Zinātniskās indukcijas metode pielietota, lai no atsevišķiem faktiem veidotu vispārīgus atzinumus vai sakarības. Savukārt deduktīvā jeb zinātniskās dedukcijas metode izmantota, lai izdarītu secinājumus, sistematizētu un teorētiski pamatotu gan citu autoru, gan savus personiskos pētījumus un pieredzi.

Ņemot vērā, ka Vācijai un Latvijai - kā kontinentālās Eiropas tiesību sistēmas loka valstīm - ir ļoti līdzīgs privāttiesību regulējums un, atšķirībā no Latvijas regulējuma, tiesiskais regulējums Vācijā ir attīstījies daudz ilgākā laikā posmā, fundamentāla nozīme darbā tiek pievērsta tieši Vācijas normatīvā regulējuma, kā arī Vācijas tiesu spiedumos un juridiskajā literatūrā pausto uzskatu pamatotības izsvēršanai.

Darba rezultātā ir piedāvātas Latvijas zinātnei jaunas teorētiskas un praktiski pielietojamas atziņas, kā arī izteikti ierosinājumi līzinga tiesiskā regulējuma uzlabošanai.

Promocijas darba mērķis

Promocijas darbam ir četri galvenie mērķi.

Izpētes pirmais mērķis ir noteikt Latvijas privāttiesībām piemērotāko līzinga līgumu kvalifikāciju. Piemērotākās kvalifikācijas noteikšanai ir ne tikai teorētiska, bet arī liela praktiskā nozīme, cita starpā arī darba otrajā daļā minēto problēmu risināšanā un izpētes 2., 3. un 4. mērķa sasniegšanā. Daudzus problēmjautājumus nav iespējams atbildēt, iepriekš nenosakot līzinga līguma kvalifikāciju. Līzinga līgumu kvalifikācijas noskaidrošana ir saistīta ar nepieciešamību noteikt uz līzinga līgumiem attiecināmās imperatīvās normas, kā arī noteikt normatīvos aktus, kas piemērojami līguma paplašinātās iztulkošanas gadījumā.

Izpētes otrais mērķis ir, pamatojoties uz noskaidroto Latvijas privāttiesībām piemērotāko līzinga līgumu kvalifikāciju, izvērtēt vai par taisnīgiem un līdz ar to par spēkā esošiem pret patērētāju ir atzīstami tādi finanšu līzinga līgumos bieži iekļautie

noteikumi kā, piemēram, izslēgta līzings devēja atbildība par lietas trūkumiem, izslēgta līzings devēja atbildība par lietas nepiegādi vai novēlotu piegādi, līzings ņēmējam uzlikts lietas un pretizpildījuma risks, līzings ņēmējam uzlikts piegādātāja izpildspējas risks, dažādas līzings devēja tiesības maksājumu no līzings ņēmēja puses kavējuma gadījumā.

Izpētes trešais mērķis ir noskaidrot, kā piegādes līguma atcelšana ietekmē finanšu līzings līgumu.

Izpētes ceturtais mērķis ir noskaidrot līzings devēja tiesības gadījumam, ja līzings ņēmējs līzings objektu prettiesīgi ir atsavinājis trešajai personai-labticīgam ieguvējam.

Promocijas darba mērķis nav sagatavot detalizētu likumprojektu vai likuma grozījumus līzings līgumu regulēšanai, jo šāds mērķis neļautu iekļauties pētījumam paredzētajā laikā un nozīmētu nevēlamu smaguma punkta pārvietošanu pētījuma kopējā konceptā. Tāpat nav sagaidāms, ka darba autora ieteiktā pamatstratēģija un metodes gūs vispārēju piekrišanu un akceptu. Pētāmie jautājumi uzskatāmi par tādiem, kuros saduras daudzi pretēji vērsti viedokļi.

Tēmas aktualitāte un pētījuma zinātniskā novitāte

Darbā apskatīts viens no komercdarījumu teorijā un praksē vispretrunīgākajiem un dažādi traktētajiem līgumiem – līzings līgums, kuram ir divi veidi - finanšu līzings un operatīvais līzings, kuram katram savukārt var būt dažādi paveidi un modifikācijas. Līzings līgumi ir nozīmīga alternatīva citām metodēm kā iegūt lietošanai nepieciešamās preces. Iekārtas var tikt nopirkas ar tūlītēju samaksu, tās var tikt finansētas no trešās personas puses nodrošināta vai nenodrošināta aizdevuma ceļā, iegādātas uz nomaksas pirkuma līguma pamata. Šīs citas finansēšanas metodes tomēr citkārt var būt nepieejasmas, būt saistītas ar vairāk līdzekļiem nekā lietotājs ir gatavs izdot vai arī nebūt pieejasmas par saprātīgu maksu. Bankas var nevēlēties aizdot naudu noteiktiem uzņēmējdarbības veidiem vai arī noteikta veida aprīkojums var tikt uzskatīts par augsta riska ieguldījumu. Šādos gadījumos līzings var būt labākais vai pat vienīgais saprātīgais līdzeklis kā iegūt lietošanā nepieciešamo aprīkojumu. Tā kā līzings līgumi ir visnotaļ iecienīti līguma veidi, ko izmanto gan komersanti, gan patērētāji, jautājumi, kas saistīti ar līzings tematiku, ir aktuāli gan tiesu praksē, gan privāttiesību teorijā, ņemot vērā to, ka līzings līgumi Latvijas civiltiesībās nav regulēti.

Līdz šim Latvijas tiesību teorijā nav bijis fundamentālu pētījumu par šo tematiku. Viens no svarīgākajiem darba uzdevumiem ir piedāvāt risinājumus pašreiz teorijā un praksē samērā neskaidrajiem un dažādi interpretētajiem jautājumiem par līzings līgumu kvalifikāciju. Ņemot vērā to, ka līzings darījumus bieži noslēdz patērētāji, svarīgi ir apskatīt šos darījumus no patērētāju viedokļa. Darbā izpētīti arī liettiesiski jautājumi, kas saistīti ar līzings devēja tiesībām, ja līzings objekts atsavināts trešajai personai.

Ņemot vērā to, ka līzings līgumi daudzās kontinentālās Eiropas sistēmas valstīs nav regulēti, rodas dažādi jautājumi, piemēram, kā līzings līgumi ir kvalificējami, vai attiecībā uz tiem ir piemērojami likuma noteikumi par nomu vai pirkumu. Autors šo un citu problemātiku izpētījis, plaši izmantojot citu valstu, it īpaši Vācijas tiesību doktrīnas un judikatūras atziņas. Autors izvērsis polemiku ar ārvalsts tiesību doktrīnā sastopamajiem viedokļiem un izsaka kritiku dažiem Latvijas literatūrā par līzings līgumu kvalifikāciju paustajiem virspusējiem uzskatiem.

Pētījuma novitāti nosaka apstākļi, ka jautājums par līzingu līguma kvalifikāciju un saturu iepriekš Latvijā nav zinātniski analizēts. Darbā norādīti problemātiskie aspekti un ieteikti to risinājumi.

Promocijas darba teorētiskā nozīme

Darba teorētiskā nozīme izpaužas līzingu līgumu privāttiesiskās kvalifikācijas un satura problemātikas apzināšanā un teorētiskā analizē, kā rezultātā radušās jaunas teorētiskās atziņas.

Promocijas darba praktiskā nozīme

Teorētiskās analīzes ceļā darbā ir izteikti vairāki priekšlikumi līzingu līgumisko attiecību tiesiskā regulējuma uzlabošanai un modernizācijai, kā arī priekšlikumi, kas var tikt ņemti vērā tiesu prakses pilnveidošanai.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Teorētiskās atziņas, kas gūtas darba izstrādes gaitā, ietvertas Latvijas un ārvalstu publikācijās un konferenču runās.

Publikācijas:

1. Leja L. Līzingu izpratne un pielietošana Latvijā un Eiropā (I). Likums un Tiesības, nr.1 (41), 2003.gada janvāris.
2. Leja L. Līzingu izpratne un pielietošana Latvijā un Eiropā (II). Likums un Tiesības, nr.2 (42), 2003.gada janvāris.
3. Leja L. Par labticīgā ieguvēja aizsardzību, prettiesiski atsavinot līzingu objektu. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2004.gada nr.5 (310).
4. Leja L. Par labticīgā ieguvēja aizsardzību, prettiesiski atsavinot līzingu objektu. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2004.gada nr.6 (311).
5. Leja L. Par finansu līzingu juridisko dabu. Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds, 2000.gada nr.14 (167).

Dalība starptautiskās konferencēs

1. Starptautiskā konference „*The Beginning of a New Era – Europe of the 25: Ways towards a Common Development of Law*”. 2003.gada 21.novembris, Ungārija, Budapešta.
2. Starptautiska koference Odensē (Syddansk Universitet), Orhūsā un Kopenhāgenā (Copenhagen Business School), Dānija. 2004.gads.
3. Starptautiskā zinātniskā konference „Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc Eiropas Savienības (ES) paplašināšanās”. Konferencs materiāli „Līzingu līgumu kvalifikācija Latvijas privāttiesībās”. 2007.gada 25.-26. janvāris, Rīgā.

Darbs vairākkārt apspriests LU Juridiskās fakultātes Civiltiesisko zinātņu katedrā. Darbs ir vairākās reizes apspriests arī ar LR Augstākās tiesas Senāta senatoriem un ar LR Tieslietu ministrijas izveidoto darba grupu Komerclikuma Darījumu daļas (tai skaitā – līzingu regulējuma) izstrādei.

Publikācijas, ar kurām aprobētas darba izstrādes gaitā gūtās teorētiskās atziņas, tiek plaši izmantotas tiesu praksē. Uz tām bieži atsaucas dažādu instanču tiesu tiesneši, gan arī personas, kas vēršas tiesā ar prasījumiem.

Pētījuma rezultāti tiek izmantoti maģistra studiju kursa „Saistību un deliktu tiesību problēmas” realizācijai.

Promocijas darba struktūra un apjoms

Darbs strukturāli izstrādāts sekojoši:

- 1) ievads,
 - 2) divas paplašinātas daļas, no kurām pirmā sastāv no piecām un otrā – no septiņām paplašinātām nodaļām,
 - 3) kopsavilkums,
 - 4) izmantoto avotu bibliogrāfiskais saraksts.
- Kopējais apjoms – 10,5 autorloksnes.

Promocijas darba saturs

Ievadā atklāta tēmas aktualitāte, pētījuma priekšmets un metodes.

Pirmā daļa

Līzings līgumu kvalifikācija Latvijas privāttiesībās

Pirmā nodaļa

Vispārīgs ieskats līzings līgumu kvalifikācijas problēmā

Ņemot vērā to, ka līzings līgumi Latvijas civiltiesībās nav regulēti, pirmās daļas pirmajā nodaļā apkopotu un kritiski izvērtēti dažādu tiesību zinātnieku uzskati par to, kāda satura līgumiskās vienošanās aptver līzings līgums. Secinot, ka līzings līgumam nepastāv viens noteikts ideālais saturs un noformējums un ka līzings līgums ir apkopojošs nosaukums dažādiem līgumu veidiem, kuriem kopīgais ir tas, ka līzings devējs sagādā līzings ņēmējam iespēju lietot kādu lietu un to finansē, bet līzings ņēmējs par to veic attiecīgu samaksu, tiek izteikta atziņa, ka pamatā izšķirami divi līzings līgumu veidi: finanšu līzings un operatīvais līzings, kuram katram savukārt var būt dažādi paveidi un modifikācijas.

Kad izvērtēts, kādas pazīmes raksturo finanšu līzings līgumu un kādas – operatīvā līzings līgumu, tiek iztirzāts jautājums par līzings līgumu kvalifikāciju dažādu ārvalstu (ASV, Vācijas, Francijas, kā arī Nīderlandes, Itālijas, Lielbritānijas, Beļģijas un Luksemburgas) normatīvajos aktos un tiesu praksē.

ASV normatīvā regulējuma analīzes rezultātā tiek secināts, ka, lai gan valodnieciski „lease” un „leasing” ir tulkojami kā noma, juridiski „lease” un „leasing” līgumiskais saturs var būtiski atšķirties no nomas tiesiskā regulējuma. Atbilstoši ASV normatīvajam regulējumam daļa līzings līgumu ir kvalificējami kā nomas līgumi („true lease”), bet citi kā pirkuma līgumi, kuros izpildījums nodrošināts ar īpašuma tiesību aizturēšanu („security interest”) un kuri dēvēti par nomu tikai skata pēc („lease intended for security purposes”). ASV normatīvajam regulējumam ir sveša līzings līgumu kvalificēšana par aizdevumu, pilnvarojumu vai patstāvīgu līguma veidu. Atbilstoši *Uniform Commercial Code* noteikumiem, kā noma noformēts darījums uzskatāms par pirkumu, ja nomniekam ir pienākums veikt nomas maksājumus iznomātājam noteiktu termiņu un nomnieks nav tiesīgs pirms termiņa nomu pārtraukt, un ja:

- 1) nomas termiņš ir vienāds vai lielāks par lietas atlikušo ekonomisko mūžu;
- 2) nomniekam ir pienākums pārjaunot nomas līgumu uz lietas atlikušo ekonomisko mūžu vai nomniekam ir pienākums kļūt par lietas īpašnieku;

3) saskaņā ar nomas līgumu nomniekam ir izvēles tiesības pārjaunot nomas līgumu uz atlikušo lietas ekonomisko mūžu bez jebkādas papildus atlīdzības vai par simbolisku papildus atlīdzību;

4) saskaņā ar nomas līgumu nomniekam ir izvēles tiesības kļūt par lietas īpašnieku bez papildus atlīdzības vai par simbolisku papildus atlīdzību.

Analoģiski kā Latvijā, Vācijā civiltiesību normatīvie akti līzinga līgumus neregulē. Taču, atšķirībā no Latvijas, Vācijā vairāk kā ceturtdaļas gadsimta laikā līzinga jautājumos ir izveidojusies plaša un stabila judikatūra. Jau ar 1977.gada spriedumiem Vācijas Augstākā tiesa sāka attīstīt tiesu praksi, ka līzinga līgumi kvalificējami kā noma un nevis kā pirkums vai jebkāds cits līgums. Atbilstoši Vācijas judikatūrai pat gadījumos, kad puses vienojušās par līzinga ņēmēja tiesībām līguma pamattermiņa beigās nopirkt līzinga objektu, līgumiskie pienākumi pārsvarā atrodas nomas tiesību sfērā.

Tā kā LR Saeima 1997.gada 19.jūnijā ar likumu „Par Unidroit Konvenciju par starptautisko finansiālo līzingu” ir pieņēmusi un apstiprinājusi Unidroit 1988.gada 28.maija konvenciju par starptautisko finansiālo līzingu, tiek izvērtēts, kādu kvalifikāciju šī konvencija atbalsta. Iepazīstoties ar konvencijas tekstu angļu valodā un Unidroit sekretariāta sagatavoto paskaidrojošo ziņojumu Unidroit konvencijas projektam, tiek secināts, ka konvencija finanšu līzinga līgumu kvalificē kā patstāvīgu līguma veidu. Tādējādi par diezgan neveiksmīgu atzīstama konvencijas oficiālajā tulkojumā lietotā terminoloģija. Termina „*lessor*” iztulkošana par „iznomātājs” un „*lessee*” iztulkošana par „nomnieks” var būt par pamatu maldīgam uzskatam, ka konvencija finanšu līzinga līgumu kvalificē kā nomu.

Lai gan Unidroit 1988.gada 28.maija konvencija finanšu līzinga līgumu kvalificē kā patstāvīgu līguma veidu, konvencijas izstrādes darba materiālu analīzes rezultātā tiek secināts, ka konvencijas izstrādātāju mērķis nav bijis rosināt *sui generis* līgumiskās kvalifikācijas ieviešanu nacionālajos regulējumos. Konvencijas izstrādātāji no nomas/pirkuma līgumiskās kvalifikācijas atteicās tikai tādēļ, lai nerastos nepieciešamība mainīt dažādu valstu tradicionālo tiesisko regulējumu attiecībā uz pirkumu un nomu, un līdz ar to, lai konvencija varētu būt pieņemama pēc iespējas lielākam skaitam valstu. Tādējādi tiek secināts, ka nebūtu vajadzīgs pēc konvencijas regulējuma parauga formulēt nostāju jautājumā par finanšu līzinga kvalifikāciju Latvijas nacionālajā līmenī.

Latvijas privāttiesībām piemērojamākās līzinga līguma kvalifikācijas noteikšana nebūtu iedomājama, iepriekš neizvērtējot Latvijas normatīvajos aktus, kuros līzinga līgums ir pieminēts, un dažādu Latvijas tiesu spriedumus. Izvērtēšanas rezultātā tiek secināts, ka daļā normatīvo aktu līzinga līgumi tiek pielīdzināti aizņēmumam/kredītam, daļā – nomai ar izpirkumu un nomaksas pirkumam, daļā – nomai. Latvijas judikatūrā ir sastopami dažāda veida kvalifikācijas atbalstoši spriedumi. LR Augstākās tiesas Senāts ir izteicis atbalstu gan *sui generis* kvalifikācijai (2002.gada 27.februāra spriedums lietā Nr.SKC-118), gan arī nomas un pirkuma kvalifikācijai – atzīstot līzinga līgumu par „nomas pirkuma līgumu ar atlikto maksājumu” (2005.gada 26.janvāra spriedums lietā Nr.SKC-37). Nevienveidīga attieksme līzinga līgumu kvalifikācijas jautājumā negatīvi ietekmē tiesisko paļāvību, tādēļ nodaļas noslēgumā secināts, ka tā vērtējama kritiski.

Otrā nodaļa

Līguma nosaukuma un tajā ietverto noteikumu nozīme līzinga līgumu kvalifikācijas noteikšanā

Mēģinot noskaidrot līzinga līgumu civiltiesisko kvalifikāciju, ir jāatbild uz jautājumu, vai līzinga līgumu iespējams iedalīt pie kāda no likumā regulētajiem līgumu veidiem, t.i., vai līzinga līgums uzskatāms par likumiski jau regulētu līguma veidu, vai arī tas ir uzskatāms par *sui generis* veida līgumiskajām attiecībām. Kvalifikācijas noteikšanai vispirms izvērtējams, vai norādes uz līguma kvalifikāciju nebūtu meklējamas līguma nosaukumā.

Dažādu viedokļu kritiskas vērtēšanas rezultātā, darba autors pievienojas tiesību doktrīnās valdošam viedoklim, ka tam, kā tiek dēvēts līgums, līgumslēdzējas puses un līguma priekšmets, nav izšķirošas nozīmes līguma civiltiesiskās kvalifikācijas noteikšanā. Tas pamatojams ar maksimu, ka tiesas zina likumus (*iura novit curia* – latīn.). Pat ja līzinga līgums tiktu nodēvēts par nomas līgumu, līzinga ņēmējs - par nomnieku, līzinga maksājumi – par nomas maksājumiem un līzinga objekts - par nomas priekšmetu, tas pats par sevi nav pamats, lai pretēji līguma satura būtībai atzītu, ka attiecīgais līgums ir kvalificējams kā Civillikumā regulētais nomas līgums. Kāda likumiski regulēta līguma noteikumu attiecināšana uz konkrēto līgumu nav atkarīga no pušu izvēlēta konkrētā līguma terminoloģijas.

Nodaļas nobeigumā darba autors secina, ka par pamatotu atzīstama nostāja, ka kvalifikācijas izvērtēšanas sākumpunkts ir līgumiskās vienošanās materiālais saturs un nevis pušu izvēlētais līguma apzīmējums. Ja līgumiskās vienošanās materiālais saturs neatbilst līgumā lietotajiem apzīmējumiem (tas īpaši attiecas uz gadījumiem, kad tiek mēģināts apiet likumu), izšķirošais ir līguma materiālais saturs. Līguma pusēm nav iespējams lemt par konkrētā līguma vietu civiltiesību sistēmā. Privātās autonomijas princips līgumslēdzējiem piešķir tikai brīvību līgumā iekļaut vai neiekļaut tiesiskai kvalifikācijai būtiskus noteikumus. Tomēr šis princips nepiešķir pusēm tiesības noteikt līguma tiesisko kvalifikāciju, t.i., privātās autonomijas princips nepieļauj „etiķetes mānīšanos” – nomas noteikumiem neatbilstošu līgumu kvalificēšanu par nomu.

Trešā nodaļa

Iespējas izvērtēšana uzskatīt līzinga līgumus par identiskiem kādam no Civillikumā regulētajiem līgumu veidiem

Trešajā nodaļā tiek veikta plaša analīze, nolūkā konstatēt, vai līzinga līgumu saturs ir identisks ar kāda no Civillikumā regulēto līgumu saturu.

Nodaļas pirmajā daļā attiecībā uz finanšu līzinga līgumiem tiek konstatētas tādas atšķirības, kas ir par pamatu atzīt, ka finanšu līzinga līgumi nav identiski nevienam no Civillikumā regulētajiem līgumiem, tajā skaitā - ne aizdevumam, ne pilnvarojumam, ne nomai, ne arī pirkumam.

Vērtējot operatīvā līzinga līgumu atšķirības no Civillikumā regulētajiem līgumu veidiem, nodaļas otrajā daļā tiek secināts, ka operatīvajā līzingā ir saskatāma nevis paralelitāte ar nomu, bet identitāte ar nomas tiesisko veidolu. Līdz ar to uz operatīvā līzinga līgumiem attiecināmi nomas līguma noteikumi.

Ceturtnā nodaļa

Finanšu līzina līguma atzīšana par patstāvīgu vai jauktu saistību līgumu kā alternatīva pakļaušanai kāda Civillikumā regulēta līguma noteikumiem

Ceturtnajā nodaļā tiek izvērtēts, kāds ir pamats kvalificēt finanšu līzina līgumus kā patstāvīgu līguma veidu jeb, citiem vārdiem sakot, kā līgumu *sui generis*.

Konstatējot, ka jaunu līgumu veidošana ir pieļaujama un ka tiesiskā apgrozība saistību tiesībās nebalstās uz ierobežotu skaitu tikai normatīvajos aktos regulētiem līgumiem, kā arī, ka jaunu līgumu veidošana ir pieļaujama, ievērojot tās tiesību normas, kas ierobežo līguma brīvību, tiek salīdzināti un pakļauti kritiskai vērtēšanai to tiesību zinātnieku izteikumi, kuri iesaka finanšu līzina līgumu kvalificēt kā patstāvīgu līguma veidu.

Neskatoties uz to, ka nepastāv juridiski šķēršļi finanšu līzina līgumu atzīt par patstāvīgu līguma veidu, kura tiesību un pienākumu kopumu nenosaka Civillikuma noteikumi, bet tikai pušu nolīgtais vienošanās normas, promocijas darba autors secina - tas, ka finanšu līzina līgumi nav atzīstami par identiskiem nevienam no Civillikumā regulētajiem līguma veidiem, vēl nav pamats, lai finanšu līzina līgumus uzskatītu par līgumu *sui generis* (patstāvīgu līgumu). Tiek izteikts *K.Klomann* viedoklim līdzīga nostāja, proti - pirms lemt par finanšu līzina līgumu atzīšanu par patstāvīgu līguma veidu vai jauktu līgumu, visupirms ir izvērtējams, vai kādam no likumā regulētajiem līgumu veidiem atbilst finanšu līzina līgumu pamatpienākumi, jo dažāda veida blakuspienākumi vai blakusizpildījumi var būt par pamatu, lai konstatētu novirzes no attiecīgā līguma regulējuma, tomēr nevar būt par pamatu attiecīgā līguma tiesiskās kvalifikācijas izmaiņām.

Autors nonāk pie secinājuma, ka pirms *sui generis* kvalifikācijas pieņemšanas, izvērtējams, vai finanšu līzina līgumi kādam no Civillikumā regulētajiem līgumu veidiem nelīdzinās tiktāl, lai tomēr būtu attaisnojama to attiecīga pieskaitīšana kādam no Civillikumā regulētajiem līgumiem.

Piektā nodaļa

Tāda Civillikumā regulēta līguma noskaidrošana, kura priekšmets atbilst finanšu līzina līgumu priekšmetam

Piektās nodaļas pirmajā apakšnodaļā tiek vērtēta finanšu līzina līgumu aizdevumlīgumiskās kvalifikācijas pamatotība.

Tiek secināts, ka finanšu līzina līgumu nav pamata kvalificēt kā tādu aizdevuma līgumu, kurā aizdotā lieta ir līzina objekts. Pirmkārt, tādēļ, jo līzina objekts varētu būt aizdodamā lieta tikai tiktāl, ciktāl līzina objekts ir atvietoājama lieta (piemēram, sērijveidā ražotas mašīnas un iekārtas). Otrkārt, tādēļ, ka līzina līgumam trūkst aizdevuma būtiska pazīme - līzina ņēmējs neiegūst pilnīgas varas tiesību (t.i., īpašuma tiesības) pār līzina objektu.

Tāpat tiek secināts, ka kritiku neiztur *U.Jürgens* un *C.W.Canaris* ieteikums finanšu līzina līgumu uzskatīt par tādu aizdevumu, kurā par aizdoto lietu Civillikuma 1934.panta izpratnē varētu tikt atzīti naudas līdzekļi, kurus līzina devējs atbilstoši līzina ņēmēja norādījumiem samaksā piegādātājam un kurus līzina ņēmējs atmaksā ar līzina maksājumiem. Ja tiktu uzskatīts, ka līzina devējs iegādājas līzina objektu par līzina ņēmēja naudas līdzekļiem un līzina ņēmēja vārdā, tad piegādātājam tiesības prasīt pirkuma maksas samaksu pastāvētu nevis pret līzina devēju, bet pret līzina ņēmēju. Piegādātāja prasījuma tiesības pret līzina ņēmēju nav raksturīgas

līzīngam un nav savienojamas ar līzīnga būtību, līdz ar ko tas izslēdz līzīnga kvalificēšanu par naudas līdzekļu aizdevumu. Tāpat nav saskatāms pamats, kāpēc finansēšanas funkcija būtu uzskatāma par primāru un lietas nodošanas lietošanā funkcija būtu uzskatāma par sekundāru.

Piektās nodaļas otrajā apakšnodaļā tiek vērtēta finanšu līzīnga līgumu pilnvarojumlīgumiskās kvalifikācijas pamatotība. Izvērtējot argumentus „par” un „pret” pilnvarojumlīgumisko kvalifikāciju, tiek rezumēts, ka pilnvarojumlīgumiskā kvalifikācija neiztur kritiku. Finanšu līzīnga līgumā ir saskatāmi pilnvarojuma elementi, tomēr šiem elementiem ir tikai „fona nozīme” un tie nevar būt par pamatu tam, lai finanšu līzīnga līgumu kvalificētu kā pilnvarojuma līgumu.

Piektās nodaļas trešajā un ceturtajā apakšnodaļā tiek vērtēta finanšu līzīnga līgumu nomlīgumiskās un pirkumlīgumiskās kvalifikācijas pamatotība.

Tiek secināts, ka attiecībā uz līzīnga ņēmēja pretizpildījumu atzīstams, ka maksājumi tiek veikti par lietas lietošanu.

Ņemot vērā, ka finanšu līzīnga gadījumā līzīnga ņēmējs ir tiesīgs vērsties ar prasībām tieši pret piegādātāju, tiek pausta pārlicība, ka nodrošināta ekvivalence starp izpildījumu un pretizpildījumu. Līzīnga devēja atbildības izslēgšana par lietas trūkumiem ir savienojama ar Civillikuma 2134.panta noteikumiem un nevar būt par šķērslī kvalificēt finanšu līzīnga līgumu kā nomas līgumu. Līdz ar to kritiku neiztur *P.Koch/J.Haag* apgalvojums, ka nomai raksturīgo pienākumu aizstāšana ar cita līguma veida līgumisko regulējumu maina pašā pamatā nomas līguma būtību, kā arī *P.Plathe* apgalvojums, ka līzīnga termiņa darbības laikā trūkst jebkāds nomai raksturīgs būtisks izpildījums no līzīnga devēja puses.

To, ka līzīnga devējam nav pienākuma rūpēties par līzīnga objekta uzturēšanu, darba autors atzīst par apstākli, kas neizslēdz iespēju finanšu līzīnga līgumu kvalificēt kā nomu. Pirmkārt, tādēļ, ka attiecīgās nomu regulējošās normas ir dispozitīvas, par ko, cita starpā, liecina plaši izplatīta prakse dzīvojamo telpu nomā. Otrkārt, tādēļ, ka abu pušu izpildījumu ekvivalenci savā veidā nodrošina arī līzīnga ņēmējam līgumiski piešķirtas tiesības vērsties ar prasījumiem par lietas trūkumu novēršanu pret piegādātāju.

Analizējot *R.Sannwald, D.Reinicke/K.Tiedtke* un *P.Plathe* argumentāciju, pretēji šo tiesību zinātnieku uzskatam tiek secināts, ka lietas nejaušas bojāejas un bojāšanās risku uzlikšana līzīnga ņēmējam nav šķērslis kvalificēt finanšu līzīnga līgumu kā nomas līgumu. Kaut arī parasti nomas gadījumā ar lietu saistīto bojāejas un bojāšanās risku uzņemas iznomātājs, Civillikums neliedz vienoties par pretējo. Tā, piemēram, Civillikuma 2148.panta 3.punktā ir ietverta norāde uz gadījumu, kad īrnieks vai nomnieks noteikti uzņemas risku. Nomas gadījumā, tāpat kā jebkurās saistību tiesiskajās attiecībās, puses var brīvi vienoties par riska nešanu.

Izsverot dažādus viedokļus, tiek secināts, ka nomlīgumisko kvalifikāciju neizslēdz tas, ka finanšu līzīnga gadījumā līzīnga objekta pamatlīzīngas laiks aptver 40 līdz 90% no līzīnga objekta lietderīgās izmantošanas mūža. Tas, ka lieta lietošanas laikā nolietojas un ka tādēļ maksā par lietošanu ir ietverta samaksa par nolietojumu, nav pamats, lai līzīnga ņēmēja izpildījumu uzskatītu par veiktu „*pro re*” un nevis „*pro usu rei*”. Pretējs viedoklis, kuram atbalstu izteikuši *W.Goldmann, P.Seifert, K.Kloman* un *U.Jürgens*, ir vērā ņemams tikai attiecībā uz īpašiem, ļoti reti izņemuma gadījumiem, kad līzīnga objekts vārda tiešajā nozīmē tiek patērēts, savukārt attiecībā uz pārējiem gadījumiem šis viedoklis neiztur kritiku.

Finanšu līzīnga līgumos dažkārt tiek paredzēts noteikums, ka līzīnga termiņa beigās līzīnga objektu līzīnga ņēmējs atdod atpakaļ līzīnga devējam, līzīnga devējs līzīnga objektu pārdod trešai personai un samaksā līzīnga ņēmējam daļu no līzīnga objekta pārdošanas ienākumiem. Arī šis noteikums, neskatoties uz *F.Graf von Westphalen*

iebildumiem, tiek atzīts par tādu, kas neizslēdz nomas līgumisko kvalifikāciju, jo samaksa, ko līzings ņemējs iegūst pēc līzings objekta pārdošanas, ir tieši saistīta ar līzings ņemēja iepriekš veiktajiem maksājumiem, kurus līzings devējs piesardzīgi ir noteicis lielākus par citādi sagaidāmiem (prognozējot minimālu līzings objekta iespējamo pārdošanas cenu līzings termiņa beigās), lai nepakļautu sevi jebkādam zaudējumu riskam.

Secināts, ka gadījumā, ja līzings ņemējam ir pienākums līzings termiņa beigās iegūt īpašumā līzings objektu, šāds finanšu līzings līgums nevar tikt kvalificēts kā nomas līgums, jo pastāv vienas puses apsolījums par norunātās naudas summas samaksu atdot lietu un otras puses apsolījums par attiecīgo lietu samaksāt norunāto naudas summu, t.i., Civillikuma 2002.pantā iekļautās pirkuma līguma būtiskās pazīmes.

Tālāk šajā nodaļā tiek norādīts, ka līzings ņemēja tiesības iegādāties līzings objektu var tikt pamatotas ar trīs dažādām tiesiskajām konstrukcijām:

- 1) kā vienpusējs gribas izpaudums – līzings devēja izteikta terminēta oferte;
- 2) kā noslēgts priekšlīgums, no kura izriet tiesības prasīt, lai līzings devējs izsaka oferti;
- 3) kā ar atliekošu nosacījumu noslēgts pirkuma līgums.

Katra no minētajām tiesiskajām konstrukcijām ir vienlīdz pieļaujama, līdz ar ko attiecībā uz katru no tām tiek izvērtēts, vai attiecīgā konstrukcija neizslēdz iespēju kvalificēt līzings līgumu kā nomu. Bez tam tiek noskaidrots, vai attiecīgo finanšu līzings līgumu (ar pirkšanas opciju par cenu, kas nav simboliska) ir pamats uzskatīt par nomu ar izpirkumu un ar ko tas atšķiras no nomaksas pirkuma.

Tiek secināts, ka neatkarīgi no tā, vai priekšlīgums ir noformēts kā atsevišķs dokuments vai arī ir iekļauts pašā finanšu līzings līguma dokumentā, priekšlīgums pastāv līdzās līzings līgumam un nekādā veidā neizmaina finanšu līzings līguma civiltiesisko dabu, t.i., tas neliedz finanšu līzings līgumu kvalificēt kā nomu. Tāpat tiek secināts, ka pirkuma līguma ar atliekošu nosacījumu vienlaicīga noslēgšana neizslēdz iespēju kvalificēt finanšu līzings līgumu kā nomu.

Izvērtējot nomas ar izpirkumu saturu, tiek konstatēts, ka šāda līguma maksājumi, lai arī nosaukti par nomas maksu, atsevišķos gadījumos pēc savas būtības ir pirkuma maksājumi. Līdz ar to katrā atsevišķā gadījumā izvērtējams, vai nomniekam netiek dota iespēja iegūt lietu nomas termiņa beigās īpašumā par simbolisku atlīdzību un vai attiecīgie nomas maksājumi nepārsniedz patiesu atlīdzību par lietas lietošanu.

Ņemot vērā terminu „noma ar izpirkumu” un „nomas pirkums” lietojumu, tiek secināts, ka tiesiskā realitātē termins „noma ar izpirkumu” aptver gan līgumus, kas pēc savas būtības ir nomaksas pirkuma līgumi, gan līgumus, kas pēc savas būtības ir noma ar līgumiski paredzētu pirkumlīgumisko attiecību nodibināšanu nākotnē, termini „noma ar izpirkumu” un „nomas pirkums” atzīstami par tādiem, kas neraksturo līguma būtiskās sastāvdaļas. Ņemot vērā nomaksas pirkuma juridisko atšķirību no finanšu līzings līgumiem (t.i., ka ar terminu „finanšu līzings”, tāpat kā ar terminiem „noma ar izpirkumu” un „nomas pirkums”, tiesiskajā realitātē tiek apzīmēti gan tādi līgumi, kas atbilst pirkuma līguma sastāvam, gan arī tādi līgumi, kas atbilst nomas līguma sastāvam), tiek pausta nostāja, ka terminu „noma ar izpirkumu” un „nomas pirkums” lietošana normatīvajos aktos līdzās terminam „līzings” neveicina tiesisko noteiktību un uzskatāma par liekvārdību, savukārt, termina „nomaksas pirkums” lietošana atbalstāma tikai un vienīgi attiecībā uz tiem līzings līgumiem, kas kvalificējami kā pirkums.

Ņemot vērā dažādus tiesību doktrīnās paustos viedokļus un ārvalstu normatīvi tiesisko regulējumu, tiek izteikts priekšlikums katra konkrēta finanšu līzings līguma kvalifikācijas noteikšanai pielietot ģenerālklausulu - „līzings līgums uzskatāms par

pirkumu, ja līzings ņēmējam kā saimnieciskā ziņā saprātīgi spriest spējīgam partnerim pēc zināma laika noteikti vajadzētu izmantot savas izvēles tiesības”.

Nepiekrītot nevienam no izvērtēšanai pakļautajiem tiesību zinātnieku viedokļiem, tiek izteikts priekšlikums atzīt, ka tie finanšu līzings līgumi, kuros paredzētas līzings ņēmēja tiesības par pazeminātu atlīdzību pagarināt finanšu līzings līgumu ne uz visu līzings objekta lietderīgās izmantojamības laiku, kvalificējami kā noma. Tā kā pirkumam ir raksturīga lietas pilnīga pāreja pircējam, ja lieta tās atpakaļatdošanas brīdī līzings devējam nav zaudējusi savu substanci, nav pamata uzskatīt, ka līzings ņēmējs būtu saņēmis ko vairāk, nekā tikai lietas lietošanu. Savukārt finanšu līzings līgumi, kuros paredzētas līzings ņēmēja tiesības par pazeminātu atlīdzību pagarināt līzings līgumu uz visu atlikušo līzings objekta lietderīgās izmantojamības laiku (t.i., līdz līzings objekta zaudē savu substanci), kvalificējami kā pirkuma līgumi. Pirkumlīgumiskā kvalifikācija pamatota ar to, ka noma, kuras laikā līzings objekts zaudē savu substanci, uzskatāma par pirkumu, nevis nomu, jo nav iespējams izpildīt nomnieka pienākumu atdot atpakaļ lietu.

Pamatots, kādēļ nevar piekrist atsevišķu tiesību zinātnieku ieteikumiem kvalificēt finanšu līzings līgumus kā liettiesiska rakstura lietojuma tiesību pirkumu, ne arī kā saistību tiesību rakstura lietošanas tiesību pirkumu.

Nodaļas beigu daļā priekšlikuma veidā ir norādīti tie finanšu līzings veidi, kurus nav iespējams kvalificēt kā nomu un kuri ir kvalificējami kā pirkums (līzings objekta pirkums).

Otrā daļa

Finanšu līzings līguma pušu tiesību un pienākumu normatīvais un līgumiskais regulējums

Pirmā nodaļa

Līzings devēja atbildība par lietas trūkumiem

Izvērtējot dažādus tiesību doktrīnās paustos viedokļus jautājumā par līzings devēja tiesībām līgumiski izslēgt savu atbildību līzings ņēmēja – patērētāja priekšā, priekšlikuma veidā tiek izteikts sekojošs viedoklis:

Lai gan līzings ņēmējs izvēlas lietu un piegādātāju pēc savām vajadzībām, veic pārrunas ar piegādātāju par lietas izmantošanu un saņem lietu tieši no piegādātāja, daudzos gadījumos līzings ņēmējam nav varas pār parakstāmā piegādes līguma noteikumiem, jo līzings devējs piegādes līguma gala redakciju ar līzings ņēmēju nesaskaņo. Ja līzings devējs piegādes līguma gala redakciju nav apspriedis ar līzings ņēmēju un nav saņēmis līzings ņēmēja piekrišanu, tad no līzings devēja būtu prasāma atbilstoša rūpība, t.i., pienākums pārliecināties par to, ka piegādes līgums līzings devējam kā pircējam paredz tādas tiesības, kas raksturīgas patērētājam; šādā gadījumā līzings devēja atbildības izslēgšana un prasījuma tiesību pret piegādātāju nodošana līzings ņēmējam būs uzskatāma par netaisnīgu noteikumu, ja līzings ņēmējs zaudē savu patērētāju tiesībām raksturīgo aizsardzību. Savukārt, ja piegādes līguma gala redakcija ir apspriesta ar līzings ņēmēju un līzings ņēmējs tai ir devis savu piekrišanu, tad rūpības pienākums gulstas uz līzings ņēmēju; šādā gadījumā līzings devēja atbildības izslēgšana un prasījuma tiesību pret piegādātāju nodošana līzings ņēmējam nebūs uzskatāma par netaisnīgu noteikumu pat tad, ja līzings ņēmējs zaudē patērētāju tiesībām raksturīgo aizsardzību.

Piegādes līguma noteikumu apspriešana ar līzings ņēmējiem Patērētāju tiesību aizsardzības likumā noteiktā kārtībā atsevišķos gadījumos var būtiski apgrūtināt

līzina devēju darbu. Līzina sabiedrībām, kas slēdz simtos vai pat tūkstošos līzina līgumu ik mēnesi, būs nepieciešams aprīkot vai nomāt papildu apspriežu un arhīvu telpas, algot papildus speciālistus. Šādas saskaņošanas gadījumā būtiski pieaugs pakalpojuma funkcijas īpatsvars pret finansēšanas funkciju, un līdz ar to pieaugs līzina pakalpojumu izcenojumi. Neskatoties uz uzskaitītām negatīvām materiālām sekām, nebūtu pieļaujama situācija, ka naudas līdzekļu taupīšanas nolūkā līzina ņēmēji – patērētāji tiktu nostādīti beztiesīgā stāvoklī un tiem tiktu liegta patērētājiem raksturīgā aizsardzība.

Nostiprinoties atziņai, ka līzina devējs var atbrīvoties no atbildības par līzina objekta trūkumiem tikai, iepriekš apspriežot piegādes līguma noteikumus ar līzina ņēmēju, iespējams, daudzos gadījumos līzina līguma puses sekos Lielbritānijas piemēram, proti, vienlaicīgi tiks slēgts pirkuma līgums (starp piegādātāju un līzina ņēmēju) un atgriezeniskā līzina līgums (starp līzina devēju un līzina ņēmēju). Kā vienīgā alternatīva Lielbritānijas tiesiskai realitātei būtu normatīvi noteikt izņēmumu patērētāju tiesību regulējumā, proti, kādā no normatīvajiem aktiem (piemēram, Komerclikuma darījumu daļā pie līzina līguma regulējuma) iekļaut šādu imperatīvo tiesību normu: „Ja līzina ņēmējs ir patērētājs, līzina devējs attiecībā pret piegādātāju iegūst visas tiesības, kādas līzina devējam būtu, ja līzina devējs būtu patērētājs. Ja piegādes līguma noteikumi neatbilst patērētāju tiesību normatīvajam regulējumam, līzina ņēmējs – patērētājs kā līzina devēja pilnvarotā persona ir tiesīgs apstrīdēt attiecīgo piegādes līguma noteikumu spēkā esamību.”

Otrā nodaļa

Tiesiskās sekas, ja lietas ar trūkumiem piegādes gadījumā līzina ņēmējs izmanto savas prasījuma tiesības pret piegādātāju

Otrās nodaļas sākumā tiek analizētas tiesiskās sekas gadījumā, ja līzina līguma darbības laikā līzina objektam atklājas kādi trūkumi un līzina objekts pēc attiecīgas prasības saņemšanas tiek aizvietots ar jaunu lietu. Tiek secināts, ka šādā gadījumā maksa par lietošanu, ciktāl tā atbilst līzina objekta atlikušās vērtības pieaugumam, uzliekama tai līguma pusei, kura gūst labumu no līzina objekta atlikušās vērtības pieauguma, savukārt pārējā daļa jāsedz tai pusei, kura uzņemas piegādātāja maksātnespējas risku.

Attiecībā uz situāciju, kad lietas trūkumu dēļ piegādes līgums tiek atcelts, tiek noskaidrotas iesaistīto pušu tiesības un pienākumi. Tā kā no Latvijas normatīvajiem aktiem un no judikatūras nav iespējams gūt viennozīmīgu atbildi uz jautājumu par piegādes līguma atcelšanas ietekmi uz līzina līguma spēku, visupirms tiek vērtēta Vācijas tiesu prakse un dažādu tiesību zinātnieku (piemēram, *O.Gebler*, *C.Müller*, *V.Emmerich*, *K.Reinking*, *B.Sefrin*, *F.Graf von Westphalen*, *M.Lieb*, *C.W.Canaris*, *M.Löbbe*, *A.Arnd*, *R.A.Bernstein*, *A.Schröder* u.c.) viedokļi šai jautājumā.

Izsverot iepriekš minēto ārvalsts tiesu praksi, kā arī ārvalstu un starptautisko normatīvo regulējumu Latvijas normatīvi tiesiskā regulējuma kontekstā, pretēji Vācijas Augstākās tiesas praksei un pretēji tādu tiesību zinātnieku kā *O.Gebler* un *C.Müller*, *V.Emmerich*, *K.Reinking*, *B.Sefrin* domām, tiek secināts, ka ar piegādes līguma atcelšanu *eo ipso* zūd līzina līguma darījuma pamats *ex tunc* un atpakaļejoši ar līguma noslēgšanas dienu tikai atsevišķos gadījumos un pie noteiktiem priekšnosacījumiem.

Lai arī par atbalstāmām tiek atzītas vairāku tiesību zinātnieku (piemēram, *M.Lieb*, *C.W.Canaris*, *M.Löbbe*, *A.Arnd*, *R.A.Bernstein*, *A.Schröder*) atziņas, atšķirībā no šo tiesību zinātnieku paustajām domām, tiek secināts, ka tiesiskās sekas

diferencējamas gadījumam, ja līzings līgums kvalificējams kā nomas līgums, un gadījumam, ja līzings līgums kvalificējams kā pirkuma līgums.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā pirkuma līgums un līzings objektam nav vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu netiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā piegādes līguma atcelšana uzskatāma par pamatu, lai *eo ipso* zustu līzings līguma darījuma pamats *ex tunc* un atpakaļejoši ar līzings līguma noslēgšanas dienu. Darījuma pamats *ex tunc* pamatojams ar to, ka līzings ņēmējam ir mērķis ne vien lietot konkrēto līzings objektu, bet arī līzings termiņa beigās iegūt to īpašumā. Atceļot piegādes līgumu, līzings līguma mērķis tiek neatgriezeniski padarīts par nesasniedzamu.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā pirkuma līgums un līzings objektam ir vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu tiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā vispirms izvērtējama iespēja līzings līgumu pielāgot attiecīgajai situācijai (līzings devējam nododot līzings ņēmējam līzings objekta vietā līzings ņēmēja ieskatā līdzvērtīgu lietu), maksimāli saglabājot līzings līgumu spēku. Tikai tad, ja līdzvērtīgas lietas piegāde kaut kādu iemeslu dēļ nav iespējama, atzīstams, ka līzings līgumam *ex tunc* zūd darījuma pamats.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā nomas līgums un līzings objektam nav vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu netiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā piegādes līguma atcelšana nevar būt par pamatu, lai līzings līguma darījuma pamats zustu *ex tunc*. Līzings līgumam, kurš kvalificējams kā nomas līgums, mērķis ir līzings objekta lietošana. Laika posmā, kamēr līzings ņēmējs līzings objektu sekmīgi lieto, līzings līguma mērķis tiek sasniegts. Līguma mērķis netiek sasniegts tikai no brīža, kad līzings objekta lietošana tiek liegta. Ņemot vērā lietas neatvietojamības statusu, šādā gadījumā vispamatotāk ir piemērot Civillikuma 2168.panta 2.punkta noteikumus, proti, jāatzīst, ka līzings devējam izbeigusies tiesība, kas līzings devējam piederējusi uz līzings objektu, līdz ar ko līzings līgums izbeidzas pats no sevis. Šādā gadījumā līzings līgums izbeidzas nevis ar *ex tunc* un atpakaļejoša spēka iedarbību, bet gan *ex nunc* attiecībā uz nākotni.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā nomas līgums un līzings objektam ir vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu tiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā vispirms izvērtējama iespēja līzings līgumu pielāgot attiecīgajai situācijai (līzings devējam nododot līzings ņēmējam līzings objekta vietā līzings ņēmēja ieskatā līdzvērtīgu lietu), maksimāli saglabājot līzings līgumu spēku. Tikai tad, ja līdzvērtīgas lietas piegāde kaut kādu iemeslu dēļ nav iespējama, atzīstams, ka attiecīgi piemērojami Civillikuma 2168.panta 2.punkta noteikumi.

Trešā nodaļa

Līzings devēja atbildība par lietas nepiegādi vai novēlotu piegādi

Iepazīstoties ar tiesību doktrīnām, secināms, ka daļa tiesību zinātnieku (piemēram, *M.Lieb, H.J.Sonnenberger, K.Klomann, W.Goldmann*) uzskata, ka līzings devēja atbildības līgumiska izslēgšana par līzings objekta nepiegādi un/vai nokavētu piegādi nav uzskatāma par netaisnīgu noteikumu. Tajā pašā laikā citi tiesību zinātnieki (piemēram, *C.T.Ebenroth, F.Graf von Westphalen, R.Sannwald, D.Reinicke/K.Tiedtke, R.A.Bernstein, N.Fehl*) tieši pretēji uzskata, ka ar līzings devēja atbildības izslēgšanu līzings ņēmējs tiek nostādīts neizdevīgākā stāvoklī un ka attiecīgie atbildību izslēdzošie noteikumi ir uzskatāmi par netaisnīgiem. Pēdējam viedoklim pievienojas arī Patērētāju tiesību aizsardzības centrs.

Izsverot savstarpēji pretrunīgos viedokļus, tiek secināts, ka par pamatotāku atzīstams, ka līgumiskie noteikumi, ar kuriem tiek izslēgta līzings devēja atbildība par

piegādes veikšanu, uzskatāmi par netaisnīgiem (arī tad, ja līzings ņēmējam līzings devējs nodod tiesības vērsties tieši pret piegādātāju). Šāda nostāja pamatojama ar to, ka līzings ņēmējam nav īpašu līdzekļu, ar kuru palīdzību piegādātāju stimulēt uz piegādes veikšanu, un ka līzings devējam attiecīgs piegādātāju stimulējošs līdzeklis ir, proti, samaksa par līzings objektu. Līzings devējam kā profesionālim jārikojas piesardzīgi, samaksu par līzings objektu veicot tikai pēc piegādes fakta vai kādā citā veidā sevi nodrošinot. Līzings devējam līzings objekta nepiegādes gadījumā nebūtu piešķiramas tiesības prasīt refinansēšanas izdevumu atlīdzību no līzings ņēmēja, jo līzings devējam kā profesionālim ir vieglāk (pamatojoties uz finanšu informāciju) izvērtēt piegādātāja izpildspēju. Šādai nostājai ir arī papildus pozitīvs efekts – līzings devējs tiek rosināts rīkoties pēc iespējas rūpīgāk un pēc iespējas ievērot līzings ņēmēja intereses.

Tādējādi līgumiskie noteikumi, ar kuriem tiek izslēgta līzings devēja atbildība par piegādes veikšanu, pamatojoties uz Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 6.panta astotās daļas noteikumiem pēc līzings ņēmēja-patērētāja prasības atzīstami par spēkā neesošiem.

Secināts, ka izņēmuma kārtā līzings devēja atbildības par piegādes veikšanu līgumiska izslēgšana ir atzīstama par taisnīgu gadījumos, kad līzings ņēmējs ir lūdzis līzings devēju veikt piegādes līgumā noteiktās pirkuma maksas daļēju (vai pilnīgu) samaksu piegādātājam avansa veidā, t.i., pirms turpmākā līzings objekta saņemšanas.

Ceturtnodaļa

Lietas un pretizpildījuma riska nešana

Nodaļas sākumā ir apkopoti un izvērtēti argumenti, ar kādiem tiesību zinātnieki *D.Krause, C.T.Ebenroth, N.Berger, D.Reinicke/K.Tiedtke, A.Engel, R.Sannwald, B.Sefrin, W.Goldmann, F.Holdefer, H.J.Sonnenberger, G.Stoppok* pamato uzskatu, ka lietas riska un cenas riska uzlikšana līzings ņēmējam ir pieļaujama. Pirmkārt, lietas pretizpildījuma riska uzlikšana līzings ņēmējam tiek argumentēta ar visu saimniecisko apstākļu kopumu un no tā izrietošo finansēšanas funkciju. Otrkārt – ar to, ka līzings ņēmējs ir tuvāks līzings objektam nekā līzings devējs. Treškārt – ar līzings līguma specifiku. Ceturtkārt – ar nepieciešamību rūpēties par līzings objekta stāvokli. Piektkārt – ar iespēju risku apdrošināt. Sestkārt – ar līzings maksājumu apmēru. Septītkārt – ar labuma gūšanu līguma termiņa beigās. Tāpat tiek izvērtēti arī argumenti, ar kādiem tiesību zinātnieks *J.Schmidt-Salzer* iestājas par pretēju viedokli.

Tiek konstatēts, ka attiecībā uz līzings līgumu, kurš kvalificējams kā pirkuma līgums, nebūtu pamata apšaubīt lietas riska uzlikšanas līzings ņēmējam atbilstību labticīguma prasībām, jo attiecīgais noteikums atbilst Civillikuma 2023.panta noteikumiem.

Izvērtējot virkni argumentu, tiek secināts, ka arī attiecībā uz līzings līgumu, kurš kvalificējams kā nomas līgums, līzings līguma noteikumi, ar kuriem līzings ņēmējs uzņemas lietas risku, nav atzīstami par netaisnīgiem. Tādējādi, pretēji *J.Schmidt-Salzer* domām, līgumiskie noteikumi, ar kuriem līzings ņēmējs uzņemas lietas risku, ir spēkā esoši.

Izņēmuma kārtā līgumiskie noteikumi, ar kuriem līzings ņēmējs uzņemas lietas risku, būtu atzīstami par netaisnīgiem tad:

- 1) ja līzings objekta nejaušanas bojāejas gadījumā līzings ņēmējam būtu pienākums samaksāt līzings devējam arī līzings devēja peļņas daļu,
- 2) ja līzings devējs no apdrošināšanas atlīdzības saņemtiem līdzekļiem vai citādi netaisni iedzīvotos,

3) ja risks tiek uzlikts līzina ņēmējam par laiku, kad līzina objekts neatrodas pie līzina ņēmēja.

Piektā nodaļa

Piegādātāja izpildspējas riska nešana

Neatkarīgi no tā, vai līzina līgums tiek kvalificēts kā pirkuma vai nomas līgums, atbilstoši Civillikuma noteikumiem piegādātāja izpildspējas risku nes līzina devējs. Civillikums nesatur normas, kas jebkādā veidā pircējam/nomniekam uzliktu tās personas izpildspējas risku, no kuras pārdevējs/iznomātājs attiecīgi pārdodamo/iznomājamo lietu ir iegādājies.

Tas, ka līzina ņēmējs brīvi izvēlas piegādātāju un līzina objektu un ka līzina devējs attiecīgo izvēli neietekmē, var attaisnot to, ka līzina devēja atbildība par lietas trūkumiem tiek atvietota ar līzina ņēmējam piešķirtām tiesībām vērsties ar prasījumiem tieši pie piegādātāja, tomēr tas pietiekami nepamato piegādātāja izpildspējas riska uzlikšanu līzina ņēmējam. Neskatoties uz to, ka līzina ņēmējs atrodas ciešākā saskarsmes kontaktā ar piegādātāju, ka līzina ņēmējs dažkārt var būt personīgi pazīstams ar piegādātāju, ka līzina ņēmējs sākotnēji apspriež ar piegādātāju piegādes līguma noteikumus un ka līzina devējs par piegādātāja personu uzzina tikai pēc attiecīga līzina ņēmēja pieteikuma saņemšanas, līzina ņēmējam nav iespējas novērtēt piegādātāja izpildspēju labāk par profesionāli - līzina devēju. Lai gan līzina devējam, gan arī līzina ņēmējam ir ierobežota piekļuve piegādātāja finanšu informācijai, tomēr līzina devējam kā līgumslēdzējam ir plašākas iespējas pieprasīt lēmuma pieņemšanai papildus nepieciešamo piegādātāja izpildspēju apliecinājošu finanšu informāciju tieši no piegādātāja. Līzina ņēmējs nav piegādes līguma līgumslēdzēja puse, līdz ar to tam nav nekāda pamata pieprasīt informāciju no trešās personas – piegādātāja. Būtiski, ka līzina devēja atbrīvošana no piegādātāja izpildspējas riska nekādā veidā arī neveicinātu tiesisko apgrozību, jo gadījumā, ja līzina devējam nebūtu jāpārlicinās par piegādātāja izpildspēju, par to būtu jāpārlicinās līzina ņēmējam, kas prasītu tik pat daudz, ja pat ne vairāk laika un līdzekļu.

Piegādātāja izpildspējas riska uzlikšanu līzina ņēmējam nevar pamatot arī ar to, ka līzina ņēmējs būtu nostādāms tādā pašā tiesiskajā stāvoklī kā tad, ja līzina ņēmējs līzina objektu iegādātos tieši no piegādātāja. Līgumiskās attiecības pastāv starp līzina devēju un piegādātāju un nevis starp līzina ņēmēju un piegādātāju. Tādējādi tieši līzina devējam būtu jāuzņemas sava darījuma partnera (piegādātāja) izpildspējas risks. No tā vien, ka līzina ņēmējs izvēlēties piegādātāju, izvēlēties līzina objektu un veicis pirmlīgumiskās pārrunas, nav pamata izsecināt līzina ņēmēja pienākumu uzņemties piegādātāja izpildspējas risku. Bez tam būtiski, ka piegādes līgumu līzina devējs slēdz savās interesēs, lai gan atbilstoši līzina ņēmēja norādījumiem. Rīkošanās atbilstoši kāda norādījumiem savās interesēs vēl nav pamats tikt atbrīvotam no līgumpartnera izpildspējas riska.

Piegādātāja izpildspējas riska uzlikšanu līzina ņēmējam nav pamata argumentēt ar to, ka piegādātāja izpildspējas riska uzņemšanās nav ņemta vērā pie līzina maksājumu aprēķināšanas. Līzina maksājumu apmērs konkrētā aspektā nav tiesību jautājums, bet gan - finanšu jautājums. Bez tam līzina devējam, ņemot vērā lielo klientu skaitu, var būt atviegloti nosacījumi ar apdrošināšanu nodrošināties pret piegādātāja izpildspējas risku.

Tāpat nav pamata apgalvot, ka līzina ņēmējs piegādātāja izpildspējas risku uzņemas labprātīgi un ka nav pamata līzina ņēmējam liegt tiesības uzņemties attiecīgo risku. Līzina devējs līzina līguma noteikumus lielākoties ir sagatavojis

savās interesēs un kā stiprākā līguma puse panāk no līzinga ņēmēja piekrišanu attiecīgiem tipveida noteikumiem bez labojumiem vai ar minimāliem nebūtiskiem labojumiem.

Tādējādi tiek secināts, ka līzinga līguma noteikumi, ar kuriem līzinga ņēmējs uzņemas piegādātāja izpildspējas risku, atzīstami par netaisnīgiem noteikumiem, kas pēc līzinga ņēmēja-patērētāja prasības atzīstami par spēkā neesošiem.

Sestā nodaļa

Tiesiskās aizsardzības līdzekļi līzinga ņēmēja samaksas pienākuma neizpildes gadījumā.

Secināts, ka līzinga līguma, kas kvalificējams kā nomas līgums, noteikums, kas līzinga maksājumu nokavējuma gadījumam piešķir līzinga devējam tiesības pieprasīt visu priekšā stāvošo līzinga maksājumu nekavējošu samaksu un uzteikt līzinga līgumu, uzskatāms par netaisnīgu un līdz ar to pēc līzinga ņēmēja-patērētāja prasības – par spēkā neesošu. Tas pamatojams ar to, ka attiecīgajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem ir pretēji mērķi, kā arī ar to, ka šāds noteikums būtu virzīts uz līzinga devēja netaisnīgu iedzīvošanos (līzinga devējam saņemot lietošanas atlīdzību par laiku, kad lieta netiks lietota).

Līzinga līguma, kas kvalificējams kā pirkuma līgums, noteikums, kas līzinga maksājumu nokavējuma gadījumam piešķir līzinga devējam tiesības pieprasīt visu priekšā stāvošo līzinga maksājumu nekavējošu samaksu un uzteikt līzinga līgumu, uzskatāms par netaisnīgu. Tas pamatojams ar to, ka nav pieļaujams, ka pirkuma līguma uzteikuma gadījumā pārdevējs pieprasa gan pilnu pirkuma maksu, gan arī īpašumā pārdoto lietu, jo tādā gadījumā pārdevējs netaisni iedzīvotos uz pircēja rēķina.

Septītā nodaļa

Līzinga devēja tiesības prettiesiskas līzinga objekta atsavināšanas gadījumā

Ņemot vērā attiecīgā jautājuma aktualitāti tiesu praksē, tiek izvērtēts, vai līzinga devējs ir tiesīgs atprasīt līzinga objektu no labticīgā ieguvēja, ja līzinga ņēmējs prettiesīgi līzinga objektu ir atsavinājis.

Izvērtējot Civillikuma 1065.panta noteikumus ar gramatisko un teleoloģisko tulkošanas metodi, tiek secināts, ka Civillikuma 1065.pants ir attiecināms tikai uz tādiem darījumiem, kuros līdzīgi patapinājumam, glabājumam un ķīlai nedominē lietas īpašnieka mērķis gūt peļņu. Ar vēsturisko tulkošanas metodi tiek sasniegts tāds pats rezultāts kā ar gramatisko un teleoloģisko tulkošanas metodēm.

Tā kā Civillikuma 1065.pantā aprakstītā labprātīgā uzticēšana („īpašnieks kustamu lietu labprātīgi uzticējis citai personai”) saistīta ar uzticību, kura nav iespējama darījumos, kur dominē lietas īpašnieka nolūks gūt peļņu, un tā kā līzinga līgumiskajās attiecībās dominē līzinga devēja peļņas gūšanas nolūks, tiek secināts, ka Civillikuma 1065.pants neierobežo līzinga devēja (lietas īpašnieka) tiesības celt īpašuma prasību pret labticīgo lietas ieguvēju.

Promocijas darba galvenie secinājumi un priekšlikumi

Darbā apskatīts viens no komercdarījumu teorijā un praksē vispretrunīgākajiem un dažādi traktētajiem līgumiem – līzinga līgums, kuram ir divi veidi - finanšu līzings un operatīvais līzings, kuram katram savukārt var būt dažādi paveidi un modifikācijas.

Darba autors secina, ka gan Latvijas, gan ārvalstu, gan starptautiskajos normatīvajos aktos, gan Latvijas un ārvalstu tiesu praksē, gan arī tiesību doktrīnās operatīvā līzinga līgums pārsvarā tiek kvalificēts kā nomas līgums. Veicot operatīvā līzinga līguma satura analīzi un izvērtējot pamatotību nošķirt operatīvo līzinga līgumu no nomas līguma, darba autors secina, ka operatīvais līzings ir ne tikai līdzīgs nomai, bet ka savā būtībā tas ir identisks nomai.

Attiecībā uz finanšu līzinga līguma kvalifikāciju Latvijas normatīvajos aktos nav konsekvences. Finanšu līzinga līgums tiek kvalificēts gan kā aizdevums/kredīts, gan kā noma ar izpirkumu, gan arī kā nomaksas pirkums. Latvijas tiesu praksē ir pārstāvēts gan viedoklis, ka finanšu līzinga līgums ir „nomas pirkuma līgums ar atlikto maksājumu” , gan arī, ka „(..) līzinga līguma saistības nav tieši regulētas Civillikumā, tādēļ šo saistību regulējums nosakāms pašā līgumā. Līzinga līgums nav uzskatāms tikai par aizdevuma līgumu, kas nosaka kreditora un parādnieka saistības, tāpat tas nav arī tikai līgums par mantas lietojumu, ko regulē nomas, īres vai patapinājuma līgumi.” Šajā darbā ir norādīti ceļi kā novērst nekonekvenci normatīvo aktu starpā un izteiktie secinājumi var tikt izmantoti vienotas tiesu prakses veidošanai finanšu līzinga līguma kvalifikācijas jautājumā.

Salīdzinoši apskatot ASV, Lielbritānijas, Vācijas, Francijas, Itālijas (t.i., valstis, kurās ir vislielākais līzinga darījumu īpatsvars) u.c. valstu tiesisko regulējumu finanšu līzinga līguma civiltiesiskās kvalifikācijas jautājumā, secināms, ka katras valsts likumdevējs/tiesas ir izvēlējušies atšķirīgu no citām valstīm nostāju jautājumā par finanšu līzinga līguma civiltiesisko kvalifikāciju. Tā, piemēram, atbilstoši Vācijas Augstākās tiesas nostājai Vācijā finanšu līzinga līgums kvalificējams kā netipisks nomas līgums; ASV atbilstoši UCC noteikumiem finanšu līzinga līgums atkarībā no tajā iekļautajiem noteikumiem kvalificējams vai nu kā pirkums, vai arī kā noma; Lielbritānijā pastāv līdzīga situācija kā ASV; Itālijas tiesas ir atzinušas, ka finanšu līzinga līgums ir patstāvīgs līguma veids. Lai gan tādas lielvalstis kā Vācija, Francija un ASV ir pievienojušās UNIDROIT konvencijai (kurā finanšu līzinga līgums tiek kvalificēts kā patstāvīgs līguma veids), nacionālajā līmenī šo valstu likumdevēji un/vai tiesas konsekventi finanšu līzinga līgumu kvalificē radikāli atšķirīgi no UNIDROIT konvencijas regulējuma. Darbā izpētīts, ka UNIDROIT konvencijas uzdevums nav bijis atrast finanšu līzinga līgumam objektīvi piemērotāko kvalifikāciju, bet gan izveidot tādu starptautisko regulējumu, kas būtu pieņemams pēc iespējas vairāk valstīm (ja UNIDROIT konvencijas autori izvērtētu iespēju kvalificēt līzinga līgumu kā nomu, pirkumu vai aizdevumu un par pamatotāko atzīto kvalifikāciju iestrādātu UNIDROIT konvencijā, tad attiecīgā satura konvencija labākajā gadījumā tiktu ratificēta tikai no dažu valstu puses, bet sliktākajā gadījumā – būtu tikai ar doktrināru spēku).

Ņemot vērā, ka pasaules lielvalstu starpā finanšu līzinga kvalifikācijas jautājumā nepastāv viens valdošais viedoklis un ka UNIDROIT konvencijas regulējuma pārņemšana uz nacionālo regulējumu vairumā pasaules lielvalstu ir vērtēta kritiski, Latvijas privāttiesībām piemērotākās finanšu līzinga līguma kvalifikācijas noteikšana nekādā gadījumā nebūtu balstāma uz kādas valsts regulējuma „aklu” pārņemšanu. Šī iemesla dēļ darba autors ir veicis finanšu līzinga līguma satura fundamentālu analīzi, izsverot pamatu kvalificēt finanšu līzinga līgumu kā aizdevuma līgumu, pilnvarojuma

līgumu, nomas līgumu, pirkuma līgumu, jauktu līgumu vai patstāvīgu Civillikumā neregulētu līguma veidu, un ir nonācis pie pirmajā tēzē norādītā atzinuma.

Ņemot vērā Latvijas privāttiesībām piemērojamāko finanšu līzings līgumu kvalifikāciju, darba autors ir izvērtējis atsevišķu finanšu līzings līgumos iekļauto noteikumu taisnīgumu un spēkā esamību pret līzings ņēmēju patērētāju, piegādes līguma atcelšanas ietekmi uz finanšu līzings līgumu, kā arī līzings devēja tiesības, ja līzings ņēmējs tam lietošanā nodoto līzings objektu ir prettiesīgi atsavinājis.

Ņemot vērā promocijas darbā veikto analīzi, darba autors aizstāvēšanai izvirza tālākminētos secinājumus un priekšlikumus.

1. Kritiku neiztur uzskats (kuru citu starpā pārstāv arī *prof. Dr.iur. Dr.rer.publ. Dr.iur.h.c. M.Martinek* un *prof. Dr.iur. F.Graf von Westphalen*), ka finanšu līzings līgumi būtu uzskatāmi par īpaša veida likumā neregulētu līguma veidu - divpusēju *sui generis* līgumu ar patstāvīgu pušu tiesību un pienākumu sadalījumu.

Lai arī finanšu līzings līgumi nav identiski nevienam no Civillikumā regulētajiem līgumu veidiem, daļa praksē lietoto finanšu līzings līgumu līdzinās noma un otra daļa ķermeniskas lietas pirkumam tādā mērā, ka ir attaisnojama to pieskaitīšana attiecīgajiem Civillikumā regulētajiem līgumiem.

Promocijas darbā pamatots, ka par ķermeniskas lietas pirkuma līgumiem Latvijas privāttiesībās būtu atzīstami tādi finanšu līzings līgumi, kuros ir paredzēts vismaz viens no šiem noteikumiem:

1) līzings ņēmējam ir pienākums līzings līguma termiņa beigās pirkt līzings objektu par noteiktu cenu (jo pastāv vienas puses apsoliņums par norunātās naudas summas samaksu atdot lietu un otras puses apsoliņums par attiecīgo lietu samaksāt norunāto naudas summu, t.i., Civillikuma 2002.pantā iekļautās pirkuma līguma būtiskās pazīmes);

2) līzings ņēmējam ir piešķirtas izvēles tiesības līzings termiņa beigās pirkt līzings objektu par simbolisku atlīdzību; atlīdzība uzskatāma par simbolisku, ja atzīstams, ka līzings ņēmējam kā saimnieciskā ziņā saprātīgi spriest spējīgam partnerim savas izvēles tiesības pēc zināma laika noteikti vajadzētu izmantot (ja līzings ņēmējam kā saimnieciskā ziņā saprātīgi spriest spējīgam partnerim noteikti vajadzētu izmantot pirkšanas izvēles tiesības, tad uzskatāms, ka jau pirkšanas opcijas nolīgšanas brīdī starp pusēm pastāv abpusēja vienošanās par pirkumu);

3) līzings ņēmējam ir piešķirtas izvēles tiesības līzings termiņa beigās pagarināt līzings līgumu, līdz līzings objekts zaudē savu substanci, par simbolisku atlīdzību (jo atbilstoši Civillikuma noteikumiem tādu lietu iznomāšana, kuras lietošanas laikā zaudē savu substanci, uzskatāma par attiecīgo lietu pārdošanu);

4) līzings ņēmējam ir piešķirtas opcijas tiesības līzings termiņa beigās iegūt līzings objektu īpašumā bez atlīdzības vai bez atlīdzības turpināt lietot līzings objektu, līdz līzings objekts zaudē savu substanci.

Visi pārējie finanšu līzings līgumi būtu kvalificējami kā noma (vai īre). Promocijas darbā pamatots, ka šādu kvalifikāciju neizslēdz ne specifiskā līzings maksājumu aprēķināšanas kārtība, ne finanšu līzings līgumiem raksturīgā līzings devēja atteikšanās no atbildības par līzings objekta trūkumiem un par tā piegādi, ne lietas lietojamības nenodrošināšana no līzings devēja puses, ne lietas un pretizpildījuma riska uzlikšana līzings ņēmējam, ne specifiskais līzings objekta iegādes process, ne būtiskais līzings objekta vērtības zudums līzings termiņā, ne līzings ņēmēja tiesības pēc līzings termiņa notecējuma iegūt daļu no līzings objekta pārdošanas ienākumiem, ne arī līzings ņēmējam piešķirta opcija līzings termiņa beigās iegādāties līzings objektu par cenu, kas nav uzskatāma par simbolisku.

2. Darbā kritiski izvērtēta *Dr.iur. P.Plathe* nostāja, kurš ir atzinis, ka finanšu līzinga līgumi, kuros ir paredzēta īpašuma tiesību uz līzinga objektu pāreja līzingaņēmējam ar atliekošu nosacījumu vai kuros paredzēts abu pušu pienākums attiecīgi pirkt un pārdot līzinga objektu, kvalificējami kā līzinga objekta pirkuma līgumi; savukārt pārējie finanšu līzinga līgumi kvalificējami kā tālāk nenododamu, laika ziņā aprobežotu saistību tiesību rakstura tiesību pirkums. Šāda *Dr.iur. P.Plathe* nostāja vērtējama kritiski divu iemeslu dēļ.

Pirmkārt, *Dr.iur. P.Plathe* paredz pārāk šauru to finanšu līzinga līgumu loku, kas kvalificējami kā ķermeniskas lietas pirkums. Kā promocijas darbā pamatots, līdzās *Dr.iur. P.Plathe* minētajiem finanšu līzinga līgumu veidiem kā ķermeniskas lietas pirkums ir kvalificējami arī tādi finanšu līzinga līgumi, kuros ir paredzēts nevis līzingaņēmēja pienākums pirkt līzinga objektu, bet tikai līzingaņēmēja izvēles tiesības:

- 1) līzingaņēmējam ir piešķirtas opcijas tiesības līzinga termiņa beigās pirkt līzinga objektu par simbolisku atlīdzību;
- 2) līzingaņēmējam ir piešķirtas opcijas tiesības līzinga termiņa beigās pagarināt līzinga līgumu, līdz līzinga objekts zaudē savu substanci, par simbolisku atlīdzību;
- 3) līzingaņēmējam ir piešķirtas opcijas tiesības līzinga termiņa beigās iegūt līzinga objektu īpašumā bez atlīdzības vai bez atlīdzības turpināt lietot līzinga objektu, līdz līzinga objekts zaudē savu substanci.

Otrkārt, tie finanšu līzinga līgumi, kas būtu kvalificējami kā noma, nepamatoti tiek kvalificēti kā tālāk nenododamu, laika ziņā aprobežotu saistībtiesiska rakstura tiesību pirkums. Nomas un īres noteikumi par saistību tiesību rakstura lietošanas tiesību piešķiršanu ir uzskatāmi par speciālajām normām attiecībā pret likumiskajiem noteikumiem par pirkumu, līdz ar to pirkuma līgums par tādu lietošanas tiesību pirkšanu, kuras ar līgumu tikai tiks radītas, atbilstoši Civillikuma normām ir atzīstams par nomas vai īres līgumu.

3. Kritiku neiztur prof. *Dr.Dr.h.c.mult. C.W.Canaris* uzskats, ka, tā kā līzinga devējs līzinga objektu iegādājas pamatā līzingaņēmēja interesēs, finanšu līzinga līgumu nevar uzskatīt ne par nomas, ne arī par pirkuma līgumu, bet gan tas jāuzskata par jauktu līgumu, kurā dominē pilnvarojuma un aizdevuma līguma elementi.

Kā promocijas darbā pamatots, līzinga devējs līzinga objektu iegādājas tikai savās interesēs. Līdz ar to atzīstams, ka, lai arī finanšu līzinga līgumā ir saskatāmi pilnvarojuma elementi, tomēr šiem elementiem ir tikai „fona nozīme” un tie nevar būt par pamatu, lai pievienotos prof. *Dr.Dr.h.c.mult. C.W.Canaris* viedoklim.

4. Vācijas Augstākā tiesa finanšu līzinga līgumus atkarībā no to satura kvalificē gan kā netipiskus īres/nomas līgumus, gan arī kā ķermeniskas lietas pirkuma līgumus, tomēr Vācijas Augstākās tiesas nostāja nav atzīstama par tādu, kādai varētu sekot. Vācijas Augstākās tiesas 1978.gada 5.aprīļa spriedumā un tam sekojošajos spriedumos atzītais, ka finanšu līzinga līgumi ir kvalificējami kā nomas līgumi arī tad, ja līzingaņēmējam tiek piešķirtas tiesības nopirkt līzinga objektu (argumentējot šādu nostāju ar to, ka, neskatoties uz paredzēto pirkšanas opciju, līgums pārsvarā ir pieskaitāms nomas tiesību jomai un tiesības nākotnē izmantot pirkšanas opciju negroza pastāvošo tiesisko stāvokli, kuru raksturo lietas nodošana lietošanā un kuru neraksturo pirkumam nepieciešamais pienākums piešķirt īpašuma tiesības), vērtējams kritiski, jo, līdzīgi kā *Dr.iur. P.Plathe*, paredz pārāk šauru to finanšu līzinga līgumu loku, kas kvalificējami kā ķermeniskas lietas pirkums.

5. Tiesību zinātnē ir pārstāvēts viedoklis, ka finanšu līzings noteikumi, ar kuriem tiek izslēgta līzings devēja atbildība līzings ņēmēja priekšā par līzings objekta trūkumiem, uzskatāmi par netaisnīgiem (šo viedokli citu starpā pārstāv arī prof. *Dr.iur. V.Emmerich*), kā arī viedoklis, ka attiecīgi noteikumi par atbildības izslēgšanu nav atzīstami par netaisnīgiem, ja līzings devējs uz pilnvarojuma vai cesijas pamata nodod līzings ņēmējam visas savas tiesības vērsties ar prasībām tieši pret piegādātāju (šo viedokli citu starpā pārstāv arī prof. *Dr.iur. D.Reinicke*, prof. *Dr.Dr.h.c.mult. C.W.Canaris*, prof. *Dr.iur. K.Tiedtke*, prof. *Dr.iur. M.Lieb*).

Darba autors nepievienojas nevienam no viedokļiem, uzskatīdams, ka visu prasījuma tiesību pret piegādātāju nodošana līzings ņēmējam būtu atzīstama tikai par pirmo no diviem priekšnosacījumiem, lai līgumiskais noteikums par attiecīgās atbildības izslēgšanu nebūtu atzīstams par netaisnīgu un līdz ar to par spēkā neesošu pēc līzings ņēmēja-patērētāja prasības. Par otro priekšnosacījumu, lai pilnībā izslēgtu līzings devēja atbildību par līzings objekta trūkumiem līzings ņēmēja-patērētāja priekšā, atzīstams, ka pirms piegādes līguma parakstīšanas līzings devējam piegādes līguma gala redakciju jābūt apspriedušam ar līzings ņēmēju un jābūt saņēmušam līzings ņēmēja piekrišanu. Šāda nostāja pamatojama ar to, ka tiesības, kuras līzings devējs līzings ņēmējam piešķir (t.i., no piegādes līguma izrietošās līzings devēja tiesības), ir šaurākas nekā no Civillikuma un no Patērētāju tiesību aizsardzības likuma izrietošās līzings ņēmēja-patērētāja (attiecīgi kā pircēja vai kā nomnieka) tiesības un ka nav pieļaujama patērētāja tiesību ierobežošana pret patērētāja gribu.

6. Tiesību zinātnē ir argumentēts viedoklis, ka finanšu līzings noteikumi, ar kuriem tiek izslēgta līzings devēja atbildība līzings ņēmēja priekšā par līzings objekta piegādi, uzskatāmi par netaisnīgiem (šo viedokli citu starpā pārstāv arī prof. *Dr.iur. Dr.rer.pol. C.T.Ebenroth*, prof. *Dr.iur. F.Graf von Westphalen*, prof. *Dr.iur. D.Reinicke* un prof. *Dr.iur. K.Tiedtke*). Tāpat ir argumentēts viedoklis, ka attiecīgi noteikumi par atbildības izslēgšanu nav atzīstami par netaisnīgiem, ja līzings devējs uz pilnvarojuma vai cesijas pamata nodod līzings ņēmējam tiesības prasīt līzings objekta piegādi tieši no līzings devēja (šo viedokli citu starpā pārstāv arī prof. *Dr.iur. M.Lieb* un prof. *Dr.Dr.hc H.J.Sonnenberger*).

Darba autors pievienojas viedoklim, ka finanšu līzings noteikumi, ar kuriem tiek izslēgta līzings devēja atbildība līzings ņēmēja priekšā par līzings objekta piegādi, uzskatāmi par netaisnīgiem (un līdz ar to pēc līzings ņēmēja-patērētāja prasības atzīstamiem par spēkā neesošiem), un uzskata, ka argumentācija par labu šim viedoklim papildināma ar tālākminētajiem argumentiem.

1) Līzings ņēmējam nav īpašu līdzekļu, ar kuru palīdzību piegādātāju stimulēt uz piegādes veikšanu, savukārt līzings devējam attiecīgs piegādātāju stimulējošs līdzeklis ir, proti, samaksa par līzings objektu.

2) Līzings devējam kā profesionālim jārikojas piesardzīgi, samaksu par līzings objektu veicot tikai pēc piegādes fakta vai kādā citā veidā sevi nodrošinot.

3) Šādai nostājai ir arī papildu pozitīvs efekts – līzings devējs tiek rosināts rīkoties pēc iespējas rūpīgāk un pēc iespējas ievērot līzings ņēmēja intereses.

7. Atbilstoši tiesību zinātnē valdošajam viedoklim līzings līguma noteikumi par lietas nejaušas bojāšanās un bojāejas riska uzlikšanu līzings ņēmējam nav atzīstami par netaisnīgiem. Savukārt, jautājumā par tādu noteikumu taisnīgumu, ar kuriem līzings ņēmējam tiek uzlikts pretizpildījuma risks, tiesību zinātnieku starpā nepastāv vienprātība. Tiesību zinātnieki prof. *Dr.iur. Dr.rer.pol. C.T.Ebenroth*, prof. *Dr.Dr.hc H.J.Sonnenberger*, prof. *Dr.iur. D.Reinicke* un prof. *Dr.iur. K.Tiedtke* uzskata, ka pretizpildījuma riska uzlikšana līzings ņēmējam nav uzskatāma par netaisnīgu, bet,

piemēram, prof. *Dr.iur. F.Graf von Westphalen* un prof. *Dr.iur. V.Emmerich* – ka pretizpildījuma riska uzlikšana līzina ņēmējam ir uzskatāma par netaisnīgu.

Darba autors atzīst, ka attiecībā uz finanšu līzina līgumiem, kas kvalificējami kā pirkuma līgumi, lietas nejaušas bojāšanās un bojāejas riska, kā arī pretizpildījuma riska uzlikšana līzina ņēmējam izriet no Civillikuma 2023.panta, līdz ar ko attiecībā uz attiecīgajiem finanšu līzina līgumiem nav nepieciešamības izvērtēt šo risku uzlikšanas līzina ņēmējam taisnīgumu.

Attiecībā uz finanšu līzina līgumiem, kas kvalificējami kā nomas līgumi, darba autors ir izvērtējis virkni argumentu, ar kuriem tiesību doktrīnās ir argumentēts attiecīgu risku uzlikšanas līzina ņēmējam taisnīgums, un ir pamatojis, kādēļ katrs no tiesību doktrīnās norādītajiem argumentiem neiztur kritiku. Lai arī katrs no tiesību doktrīnās minētajiem argumentiem, tos minot atsevišķi, vērtējams kritiski, taču skatot visus izvērtētos argumentus kā vienotu kopumu, atzīstams, ka tie pietiekoši pamato lietas un pretizpildījuma risku uzlikšanu līzina ņēmējam. Darba autors pievienojas prof. *Dr.iur. Dr.rer.pol. C.T.Ebenroth*, prof. *Dr.Dr.hc H.J.Sonnenberger*, prof. *Dr.iur. D.Reinicke* un prof. *Dr.iur. K.Tiedtke* pārstāvētajai nostājai, ja tiek ievērots tālāknorādītais:

1) līzina objekta nejaušas bojāejas gadījumam līzina ņēmējam nedrīkst tikt uzlikts par pienākumu samaksāt līzina devējam peļņas daļu;

2) līzina devējs nedrīkst no apdrošināšanas atlīdzības saņemtajiem līdzekļiem vai citādi netaisni neiedzīvoties;

3) līzina ņēmējam jānes attiecīgos riskus tikai par laiku, kad līzina objekts atrodas līzina ņēmēja turējumā.

8. Arī jautājumā par piegādātāja izpildspējas riska uzlikšanas līzina ņēmējam taisnīgumu tiesību zinātnieku viedokļi atšķiras. Nostāju, ka attiecīgā riska uzlikšana līzina ņēmējam atzīstama par taisnīgu, citu starpā atbalsta tādi tiesību zinātnieki kā prof. *Dr.Dr.h.c.mult. C.W.Canaris*, prof. *Dr.iur. M.Lieb* un *Dr.iur. J.Basedow*. Savukārt, pretējo viedokli – arī prof. *Dr.iur. F.Graf von Westphalen*, prof. *Dr.iur. K.Tiedtke*, prof. *Dr.Dr.h.c. W.Flume*.

Izvērtējot galvenos argumentus, ar kuriem tiesību zinātnieki pamato attiecīgā riska uzlikšanas līzina ņēmējam taisnīgumu, darba autors nonāk pie secinājuma, ka visi vērtētie argumenti neiztur kritiku, un pievienojas uzskatam, ka piegādātāja izpildspējas riska uzlikšana līzina ņēmējam uzskatāma par netaisnīgu. Līdz ar to attiecīgie netaisnīgie noteikumi pēc līzina ņēmēja-patērētāja prasības atzīstami par spēkā neesošiem.

9. Kā liecina juridiskā literatūra, tiesību zinātnieku starpā nepastāv vienprātība par to, kā piegādes līguma atcelšana ietekmē finanšu līzina līgumu. Vieni (to starpā arī prof. *Dr.iur. F.Graf von Westphalen* un prof. *Dr.iur. V.Emmerich*) uzskata, ka piegādes līguma atcelšanas rezultātā finanšu līzina līgumam vienmēr zūd darījuma pamats atpakaļejoši ar līzina līguma noslēgšanas dienu. Otri (to starpā arī prof. *Dr.Dr.h.c.mult. C.W.Canaris* un prof. *Dr.iur. M.Lieb*) uzskata, ka finanšu līzina līgums būtu jāpielāgo jaunajai situācijai un nevis jāatceļ ar atpakaļejošu spēku. Savukārt trešie uzskata, ka finanšu līzina līgums atceļams ar uzteikuma spēku (*ex nunc*) un nevis ar iepriekšējā stāvokļa atjaunošanas spēku (*ex tunc*). Daļēji piekrtot katram no viedokļiem un kritiski vērtējot jebkura viedokļa attiecināšanu uz visiem gadījumiem, darba autors uzskata, ka tiesiskās sekas diferencējamas atkarībā no tā, vai attiecīgais finanšu līzina līgums kvalificējams kā nomas līgums vai kā pirkuma līgums, kā arī atkarībā no tā, vai līzina objektam ir vai nav atvietošanas lietas statuss.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā pirkuma līgums un līzings objektam nav vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu netiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā piegādes līguma atcelšana uzskatāma par pamatu tam, lai *eo ipso* zustu līzings līguma darījuma pamats *ex tunc* un atpakaļejoši ar līzings līguma noslēgšanas dienu. Darījuma pamats zudums *ex tunc* pamatojams ar to, ka līzings ņēmējam ir mērķis ne vien lietot konkrēto līzings objektu, bet arī līzings termiņa beigās iegūt to īpašumā. Atceļot piegādes līgumu, līzings līguma mērķis tiek neatgriezeniski padarīts par nesasniedzamu.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā pirkuma līgums un līzings objektam ir vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu tiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā visupirms izvērtējama iespēja līzings līgumu pielāgot attiecīgajai situācijai (līzings devējam nododot līzings ņēmējam līzings objekta vietā līzings ņēmēja ieskatā līdzvērtīgu lietu), maksimāli saglabājot līzings līgumu spēku. Tikai tad, ja līdzvērtīgas lietas piegāde kaut kādu iemeslu dēļ nav iespējama, atzīstams, ka līzings līgumam *ex tunc* zūd darījuma pamats.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā nomas līgums un līzings objektam nav vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu netiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā piegādes līguma atcelšana nevar būt par pamatu tam, lai līzings līguma darījuma pamats zustu *ex tunc*. Līzings līguma, kurš kvalificējams kā nomas līgums, mērķis ir līzings objekta lietošana. Laika posmu, kamēr līzings ņēmējs līzings objektu sekmīgi lieto, līzings līguma mērķis tiek sasniegts. Līguma mērķis netiek sasniegts tikai no brīža, kad līzings objekta lietošana tiek liegta. Ņemot vērā lietas neatvietojamības statusu, šādā gadījumā vispamatotāk ir piemērot Civillikuma 2168.panta 2.punkta noteikumus, proti, jāatzīst, ka līzings devējam izbeigusies tiesība, kas līzings devējam piederējusi uz līzings objektu, līdz ar ko līzings līgums izbeidzas pats no sevis. Šādā gadījumā līzings līgums izbeidzas nevis ar *ex tunc* un atpakaļejoša spēka iedarbību, bet gan *ex nunc* attiecībā uz nākotni.

Ja līzings līgums ir kvalificējams kā nomas līgums un līzings objektam ir vai ar līzings ņēmēja gribas izpaudumu tiek piešķirts atvietošanas lietas statuss, tādā gadījumā visupirms izvērtējama iespēja līzings līgumu pielāgot attiecīgajai situācijai (līzings devējam nododot līzings ņēmējam līzings objekta vietā līzings ņēmēja ieskatā līdzvērtīgu lietu), maksimāli saglabājot līzings līgumu spēku. Tikai tad, ja līdzvērtīgas lietas piegāde kaut kādu iemeslu dēļ nav iespējama, atzīstams, ka attiecīgi piemērojami Civillikuma 2168.panta 2.punkta noteikumi.

10. Tiesību zinātnē ir pārstāvēti divi pretēji viedokļi jautājumā par tāda līgumiskā noteikuma taisnīgumu, kas paredz līzings devēja tiesības līzings ņēmēja maksājumu kavējuma gadījumā pieprasīt visu priekšā stāvošo līzings maksājumu nekavējošu samaksu. Tā, piemēram, prof. *Dr.iur. J.Quittnat* pārstāv viedokli, ka attiecīgais noteikums uzskatāms par taisnīgu, savukārt, piemēram, prof. *Dr.Dr.hc H.J.Sonnenberger* un prof. *Dr.iur. F.Graf von Westphalen* pārstāv viedokli, ka attiecīgais noteikums ir uzskatāms par netaisnīgu.

Izsverot dažādos viedokļus, atzīstams, ka viedoklis, atbilstoši kuram attiecīgais noteikums atzīstams par taisnīgu, ir atbalstāms attiecībā uz tādu finanšu līzings līgumu, kas kvalificējams kā pirkums. Tiesību zinātnē pastāvošā argumentācija par labu šim viedoklim papildināma ar to, ka finanšu līzings gadījumā, kas kvalificējams kā pirkuma līgums, līzings maksājumu tiek veikti daļēji arī kā samaksa par līzings objektu. Līzings devējs savu izpildījumu (lietas nodošanu līzings ņēmējam) veic avansa veidā, tādējādi kreditējot līzings ņēmēju. Ja līzings ņēmējs būtiski kavē līzings maksājumu veikšanu, līzings devējam var zust ieinteresētība turpināt līzings ņēmēju kreditēt. Bez tam atsevišķos gadījumos turpmāka kreditēšana var būt riskanta. Lai

disciplinētu līzina ņēmēju un lai nepieļautu līzina devēja pakļaušanu nesamērīgam riskam, atzīstams, ka līzina devējam piešķirtās tiesības pieprasīt visu priekšā stāvošo līzina maksājumu samaksu nav uzskatāmas par netaisnīgu noteikumu.

Attiecībā uz tādu finanšu līzina līgumu, kas kvalificējams kā noma, atzīstams, ka attiecīgais noteikums atzīstams par netaisnīgu gadījumā, ja pieprasītie priekšā stāvošie līzina maksājumi attiecināmi uz laika periodu, kas ilgāks par 6 mēnešiem. Šāda nostāja pamatojama ar to, ka Civillikuma 2142.pants gadījumam, ja nomas līgums noslēgts uz gadu vai ilgāku laiku, paredz nomas maksāšanu par katru pusgadu uz priekšu. Ja līdz līzina līguma termiņa beigām ir atlikuši vairāk kā seši mēneši, tad aktualizējas jautājums – kāds gan ir pamats līzina ņēmējam uzlikt par pienākumu atlīdzību par lietas lietošanu samaksāt par tik garu periodu uz priekšu? Atbildot uz šo jautājumu, secināms, ka visu priekšā stāvošo maksājumu nekavējoša pieprasīšana būtu pamatota tikai tad, ja līzina devējam attiecīgā gadījumā nebūtu citu tiesiskās aizsardzības līdzekļu. Bet tā kā līzina devējam ir pieejami citi tiesiskās aizsardzības līdzekļi, tūlītēju priekšā stāvošo līzina maksājumu pieprasīšanu paredzošs noteikums atzīstams par netaisnīgu. Tādējādi attiecībā uz līzina ņēmēju-patērētāju attiecīgs noteikums pēc līzina ņēmēja prasības ir atzīstams par spēkā neesošu.

10. Tulkojot Civillikuma 1065.pantu ar gramatisko, teleoloģisko un vēsturisko interpretācijas metodi, darba autors nonāk pie secinājuma, ka Civillikuma 1065.pants attiecināms tikai uz gadījumiem, kad starp lietas īpašnieku un lietas saņēmēju pastāv īpašas uzticības attiecības, kas nav iespējamās attiecībās, kur dominē preces/pakalpojuma – naudas attiecības. Līdz ar to gadījumā, ja līzina ņēmējs ir prettiesīgi atsavinājis tam nepiederošo līzina objektu, atzīstams, ka atbilstoši Civillikumam līzina devējs ir tiesīgs ar īpašuma prasību atprasīt līzina objektu no jebkuras trešās personas, tai skaitā no labticīgā ieguvēja.

11. Ņemot vērā, ka tāda labticīgā ieguvēja aizsardzību pret īpašuma prasību, kurš ieguvis lietu bezatlīdzības ceļā, neparedz ne vairuma Kontinentālās Eiropas tiesību sistēmās valstu likumi, ne arī anglosakšu tiesības, kā arī ņemot vērā, ka Civillikuma 1065.panta regulējums šai aspektā neatbilst „mazākā ļaunuma teorijai”, sekojot Francijas Civilkodeksa paraugam, Civillikuma 1065.pants būtu papildināms ar noteikumu, ka lietas īpašniekam piešķiramas tiesības izpirkt līzina objektu no labticīgā ieguvēja par tādu cenu, par kādu attiecīgais labticīgais ieguvējs lietu ieguvis.

2006.gada 20.decembrī, Rīgā

Lauris Leja